

Комунікативний аналіз прецедентних текстів на практичних заняттях з курсу «Українська мова (за професійним спрямуванням)» студентами нефілологічних спеціальностей

Валентина Александрова
м.Київ

У статті запропоновано систему вправ для аналізу прецедентних текстів під час вивчення дисципліни «Українська мова (за професійним спрямуванням) студентами нефілологічних спеціальностей в умовах вищого педагогічного навчального закладу та основні види комунікативного аналізу прецедентних текстів на прикладі виконання різноманітних вправ на практичних заняттях. Йдеться про майбутнього спеціаліста, що повинен володіти комунікативними вміннями в усіх видах мовленнєвої діяльності.

Ключові слова: текст, комунікативні якості, репродуктивні, креативні, порівняльно-зіставного типу вправи, культура мовлення, культура спілкування, робота з текстом, аналіз тексту.

В статье предложена система упражнений для анализа прецедентных текстов во время изучения дисциплины «Українська мова (за професійним спрямуванням)» студентами нефілологіческих специальностей в условиях высшего педагогического заведения и основные виды коммуникативного анализа прецедентных текстов на примере выполнения различных упражнений на практических занятиях .

Ключевые слова: текст, коммуникативные качества, репродуктивные, креативные, сравнительно-сопоставительного типа упражнения, культура речи, культура общения, работа с текстом, анализ текста.

The paper proposes a system of exercises for the analysis of precedent texts while studying the discipline "Ukrainian mova (for profesiyinim spryamuvannyam) students philological specialties in a higher pedagogical institutions and basic communicative analysis of precedent texts for example, perform a variety of exercises in practical classes .

Key words : text, communication quality , reproductive , creative , comparative and contrastive type exercises, speech culture, the culture of communication , working with text, text analysis .

Потреби суспільства визначають якісно новий зміст, мету освіти й необхідність досконалого володіння українською мовою як важливим компонентом професійної підготовки фахівців різного профілю. Міцні знання української мови сприяють ефективному засвоєнню фахових дисциплін, творчому зростанню особистості, формуванню національного менталітету громадянина України.

В умовах соціально-економічних реформ одним із найважливіших завдань вищої освіти є розробка й реалізація особистісно орієнтованої моделі розвитку

українського професійного мовлення студентів-нефілологів вищих навчальних закладів, розрахованої на підготовку висококваліфікованого спеціаліста, здатного виявляти стійкі фахові знання українською мовою та професіоналізм у ділових ситуаціях спілкування, бути конкурентоздатним.

Проблема формування майбутніх фахівців має особливе значення, оскільки від рівня їхньої підготовки й компетентності залежить успішність розвитку науково-природничого та суспільного виробництва й готовності сучасної молоді до розв'язання завдань, що ставить перед ним ринок праці. Тому одним із пріоритетних завдань вищої школи є запровадження викладання навчальних дисциплін у вищому навчальному закладі нефілологічного профілю державною мовою.

Мета статті: охарактеризувати основні види комунікативного аналізу прецедентних текстів на прикладі виконання різноманітних вправ на заняттях з української мови(за професійним спрямуванням) під час вивчення курсу.

Для того, щоб навчання у вищому педагогічному навчальному закладі було успішним та ефективним, студентам необхідно досконало оволодіти вміннями адекватно сприймати науково-навчальні тексти, чітко розмежовувати в них головну і другорядну інформацію, відтворювати їх зміст у перекодованому викладі плану, конспекту, анотації, реферувати науково-навчальну літературу, критично оцінювати тощо.

Спрямованому комунікативному навчанню української мови і дослідженню якостей мовлення присвятили свої праці провідні лінгвісти і лінгводидакти, такі як Н.Бабич, Ф.Бацевич, М.Вашуленко, Б.Головін, П.Дудик, С.Єрмоленко, С.Караман, О.Караман, С.Яворська, Л.Мацько, М. Пентилюк, О.Горошкіна, З.Бакум, М.Барахтян, Н.Дика, О.Доценко, А.Радченко, О.Остапченко, Н.Кондратенко, Р.Дружененко, С.Олійник, С.Дубовик, О.Захарчук-Дуде, О.Герлянд, В.Заєць, Т.Бурлака, та інші.

Для досягнення успіхів у комунікативній діяльності, яка починається мотивом і повинна завершуватись плідними результатами, викладачі кафедри української мови, які є авторами навчального посібника для студентів вищих навчальних закладів «Українська мова за професійним спрямуванням»: навч. посібник [для студ.вищ. навч. закл.] /С.О.Караман, О.А.Копусь, В.І.Тихоша та ін.; за ред. С.О.Карамана, О.А.Копусь.-К.:Літера ЛТД, 2013.-544 с. і читають цю дисципліну, на лекційних і на практичних заняттях залучають студентів до роботи саме з цим посібником, бо в ньому «...висвітлено основні закономірності фонетичної і граматичної систем української мови,

проаналізовано відповідно до сучасних наукових принципів питання лексикології та фразеології, проблеми перекладу та редагування наукових текстів, теоретичні засади термінознавства; описано норми професійного мовлення, обґрунтовано правила ведення ділової документації у різних сферах діяльності, запропоновано завдання і вправи проблемно-наукового характеру » [2, с.2].

У навчальному посібнику комунікативною змістовою лінією визначено зміст роботи над формуванням у студентів умінь сприймати , відтворювати і створювати усні і писемні висловлювання різних жанрів, типів і стилів мовлення, формувати мовленнєві уміння і навички, необхідні їм для майбутньої професійної діяльності.

Для формування у майбутніх фахівців нефілологічних спеціальностей комунікативної компетентності студенти повинні засвоїти , що це:

- уміння доцільно використовувати засоби рідної(української) мови в практиці живого спілкування;
- уміння наводити переконливі аргументи в процесі розмови;
- здатність орієнтуватися в ситуації спілкування, комунікативно виправдано добирати вербальні і невербальні засоби і способи для оформлення думок, почуттів у різних сферах спілкування;
- уміння встановлювати і підтримувати контакт із співрозмовником, змінювати стратегію, мовленнєву поведінку залежно від комунікативної ситуації;
- досвід особистої відповідальності за власну комунікативну поведінку, вимогливість до свого мовлення. [1,20 с.]

Авторським колективом дібрано й ефективно використовується система мовних засобів із конкретною метою та в конкретних умовах і обставинах, бо саме спілкування визначає рівень культури мовлення людини і загальний рівень духовної культури нації. Тому дуже важливо «озброїти» сучасного студента, якого б фаху він не здобував, знанням стилістичного багатства літературної мови та вміннями послуговуватися ними для активного спілкування з діловими партнерами, веденням документації, під час публічних виступів.

Вивчення курсу, який здійснюється за пропонованою концепцією посібника, змістовий аспект розроблено відповідно до чинної програми «Українська мова (за професійним спрямуванням)» нормативного курсу усіх вищих навчальних

закладів України, сучасних концепцій викладання української мови професійного спрямування і зорієнтовано на формування у студентів мовнокомунікативних компетенцій та вмінь самостійно продукувати різнотипні документи за професійними потребами. Студенти на прикладі прецедентних текстів знаходять відмінності між науковим і офіційно-діловим стилями (це відбувається на запланованих практичних заняттях, де конкретніше розглядаються всі стилі української мови та їх підстили), і, відповідно, чітко усвідомлюється визначення, що «Науковий стиль реалізує передусім мислетвірну і номінативну функції мови. Це стиль наукових праць із різних галузей науки і техніки, виробничого й господарського життя, навчальної літератури, науково-популярних видань, який характеризується широким використанням абстрактних понять, наукових і технічних термінів, номенклатурних назв» [3, с.39], а «Офіційно-діловий стиль – це мова ділових паперів, розпоряджень, програм, заяв, автобіографій, резолюцій, протоколів, актів, наказів, анкет, розписок тощо... Сфера вживання ділового стилю зумовлює його жанрову розгалуженість. Обслуговуючи потреби суспільства в державному, громадському, економічному й політичному житті, тексти офіційно-ділового стилю вимагають точності формулювань, не припускають двозначності тлумачення змісту» [4, с.10].

Авторами посібника «Українська мова за професійним спрямуванням» дібрані тексти спеціальної тематики, які передбачають засвоєння галузевої термінології, студіювання особливостей побудови та оформлення документів, що найбільше використовуються у певній професійній сфері.

Отже, на виконання комунікативної змістової лінії у згаданому посібнику внесені завдання, спрямовані на покращення якості текстотвірних навичок студентів, котрі передбачають формування, шліфування, закріплення та вміння застосовувати знання про комунікативні якості літературної мови, вміння продукувати та використовувати засоби зв'язку між компонентами тексту. Це завдання, які студенти нефілологічних спеціальностей виконують під час вивчення тем: «Мова – явище суспільне», «Українська мова – мова професійного спілкування», «Фонетичні й орфоепічні норми професійного мовлення», «Орфографічні норми сучасної української літературної мови», «Лексико-фразеологічні норми», «Лексикографія», «Термінологія як система», «Самостійні частини мови», «Службові частини мови», «Дотримання синтаксичних норм у професійному спілкуванні», «Пунктуаційні норми сучасної української мови», «Проблеми перекладу і редагування наукових текстів».

Викладачі кафедри української мови, які є авторами довгоочікуваного підручника нового покоління, читаючи вищезгадану дисципліну, створюють свої лекційні курси з власними підходами, структурою, уподобаннями, а також використовують різну навчальну і методичну літературу, наукові статті, фахові журнали, сайти Internet.

Зміст і методику практичних занять словесники кафедри української мови будуть так, щоб вони захоплювали студентів, містили елементи творчості, приваблювали можливістю застосування набутих знань. Основними видами завдань є творчі роботи, спрямовані як на вироблення у студентів практичних умінь продукувати зв'язні висловлювання, так і дотримання високої культури ділового писемного й усного мовлення. Наприклад: «Чому я обрав(обрала) саме цю професію?» (менеджера, журналіста, працівника реклами, вчителя математики, історії і т.п.); «Що таке мистецтво спілкування? Як Ви його розумієте?»; «Портрет моєї сім'ї» (з використанням фразеологізмів); «Культура діалогу вчителя» (відповідно до фаху); «Ввічливість як основа спілкування», «Кращий приклад педагогічного спілкування у моєму житті»; «Мій перший репортаж» для журналістів» тощо.

Для успішного засвоєння й поглиблення комунікативної вправності по засвоєнню розділів дисципліни «Українська мова за професійним спрямуванням» на практичних заняттях студенти (далі мова йде про вправи у навчальному посібнику за ред. С.О.Карамана) виконують **репродуктивні вправи**, що мають на меті визначати мету і завдання спілкування, удосконалювати вміння пояснювати лінгвістичні поняття, вжиті в мовленні, редагувати, конструювати. Це вправи на розгорнуте пояснення наукових понять, на аналіз мовних засобів поданого тексту, на добір заголовку та складання плану тексту, на переклад, тлумачення термінів чи незрозумілих слів тощо. Виконання вправ такого типу сприяє формуванню мовленнєвої компетентності студентів, у них розвивається увага, пам'ять, толерантне ставлення до співрозмовника, удосконалюється вміння критично мислити, виникає бажання виступати з власними висловлюваннями, презентаціями тощо.

Основні завдання найефективніших **репродуктивних вправ навчального посібника:**

-переказати матеріал попередньої лекції(дати відповіді на питання), вживаючи фахову термінологію;

- усно дати тлумачення фаховим термінам (заздалегідь попрацювавши з термінологічним словником свого майбутнього фаху);
- скласти термінологічний словник до тексту з фахового підручника (історії України, математики, менеджменту, філософії) тощо;
- перекласти чи відредагувати науково-технічний чи гуманітарний текст.

Виконання цих вправ вимагає дотримання блочної системи.

Авторами внесені пояснення:

1 блок – теоретичний матеріал;

2 блок – формування практичних умінь і навичок;

Кожен блок має 2 рубрики: «Етика ділових паперів» та «Культура мовлення» (розділи подаються за :Антоненко-Давидович Б. Як ми говоримо.- К.,1994.

Приклади:

1.Теоретичний блок

***Вправа 1.7** Дайте відповіді на запитання.

1.Які основні характеристики поняття «мова»? 2.Що таке національна мова? 3.Чим літературна мова відрізняється від загальнонародної? 4.Яка специфіка писемної форми літературної мови? 5. Яку мову називають сучасною? 6.У яких формах функціонує літературна мова? Схарактеризуйте їх особливості. 7.Що має враховувати майбутній фахівець відповідної галузі, продукуючи тексти усної та писемної форм літературного мовлення для використання їх у професійній діяльності?

2.Практичний блок

***Вправа 1.12** Складіть словник вашої майбутньої професійної лексики (учителя історії, вчителя математики, вчителя фізкультури, менеджера, журналіста, працівника реклами, книговидавця, бібліотекаря тощо).

3.Етика ділових паперів

***Вправа 1.22** Сформулюйте усі відомі вам визначення документа. Обґрунтуйте доцільність кожного з них. У який період, на вашу думку, документи стають власне українськими за походженням і змістом. Обґрунтуйте основні функції документа.

4. Культура мовлення (с.23)

***Дебошир, deboширство, бешкетник, бешкет**

Наші газетярі вподобали слова *дебошир, deboширство*. Так, часто читаємо на шпальтах газет: «З *дебоширами* треба повести рішучу боротьбу»..., хоча немає ніякої потреби вдаватися до неукраїнських слів тоді, коли є всім відомі власне українські слова: *бешкетник* («*Бешкетники* свистіли пронизливо й неприємно». – О.Ільченко), *бешкет* («Ідіть, хлопці, не чиніть *бешкету*». – С.Васильченко), *бешкетувати* («Сором ховатися – умів *бешкетувати*, зумій і відповідь казати».- С.Васильченко).

На практичних заняттях студенти різних спеціальностей виконують **вправи порівняльно-зіставного типу**, спрямовані на удосконалення умінь зіставляти й аналізувати тексти і порівнювати висловлювання різних стилів, типів, жанрів; порівнювати мовні засоби висловлювань наукового чи офіційно-ділового стилю в українській і російській мовах; визначати спільні та відмінні ознаки текстів різних стилів; рецензувати повідомлення, презентацію однокласника чи свою власну щодо актуальності, правильності побудови, чіткості, логічності, урахування норм сучасної української літературної мови. Ці вправи сприяють розвиткові культури мовлення і культури спілкування, уникненню калькування.

***впр.1.16(с.15)** Проведіть спостереження за мовленням своїх однокласників. Які риси усного мовлення під час повідомлення якої-небудь теми чи демонстрації презентації на SMART-дошку ви помітили? Чи помітили ви у матеріалі презентації або почули помилки у висловлюваннях? Запишіть кілька цих висловлювань. Проведіть діалог з однокласником про культуру мовлення студентів університету(інституту).

***впр.5.89(с.175)** Складіть текст листа-повідомлення, використовуючи подані слова та мовні звороти: *повідомляємо, сподіваємося, пропозиція зацікавить Вас, плакаємо надію, зможемо стати успішними партнерами, із найкращими побажаннями та ін.*

***впр.13.3(с.431)** Перекладіть словосполучення українською мовою. У тих випадках, де можливо, подайте кілька варіантів перекладу.

а)экономические трудности, национальная интеллигенция, современный мир, ограничивать возможности, реформа судопроизводства, упразднить привилегии, экологическое равновесие, многоотраслевое хозяйство, разорительный налог, соответствующий указ.

***впр.13.12.(с.433)** Оберіть науковий текст іноземною мовою (на вибір).

Випишіть і перекладіть українською мовою усі терміни. Які з них не мають українських відповідників? З яких мов вони запозичені? Складіть речення з українськими відповідниками.

Студенти самостійно готують повідомлення, доповіді, презентації, здійснюють їх аналіз, при написанні письмових робіт (ІНДЗ, рефератів тощо) не тільки добирають відповідну наукову літературу, а й вчать правильно письмово оформлювати її за законами бібліографії. Виголошення чи представлення в аудиторії перед однокурсниками своїх робіт сприяє розвитку культури спілкування студентів, а отже, і виробленню умінь доречно будувати своє висловлювання відповідно до теми, стилю та жанру мовлення, розвитку логічного мовлення студентів.

У посібнику досить велика кількість **креативних вправ (вправи творчого спрямування)**, які значно складніші і передбачають більшу самостійність студента при їх виконанні. Це опрацювання різних ділових паперів за допомогою навчально-тренувальних вправ творчого характеру (складання текстів документів за опорними словами, самостійне складання (усне та письмове) текстів ділових паперів, що стосуються сфери обраного фаху. Наприклад:

- складіть усне висловлювання фахового спрямування, використовуючи професійну термінологію;

- складіть діалог виробничої тематики, насичений вашою фаховою термінологією;

- за допомогою словника доберіть до термінів антоніми, складіть з ними речення;

- прочитайте тест, виправте терміни, що вжиті з невласливим для них значенням.

***впр.2.18(с.37)** Доберіть синоніми до формул мовного етикету, які використовуватимете, спілкуючись з колегами (Добрий день; дякую, вибачте; шановний; дозвольте; я не погоджуюсь).

***впр.2.21(с.38)** Побудуйте діалог за правилами спілкування на тему: «Моя улюблена передача».

***впр.7.8(с.195)** 1. Проаналізуйте два-три тексти з фахового підручника щодо вживання в них термінів. Яким термінам (іншомовним чи українським)

надається перевага? Проведіть, де можливо, заміну запозичених термінів власне українськими. Зробіть належні висновки. 2. Перекажіть текст, використовуючи найбільш прийнятні і зрозумілі вам слова-терміни.

***впр.7.10(с.196)** Складіть текст, у якому опишіть свою майбутню спеціальність. Використовуйте слова-терміни.

Викладачами-мовниками проводиться велика робота зі студентами по дотриманню мовних норм та підвищенню культури мовлення. Адже сучасний спеціаліст із менеджменту, маркетингу, соціології, засобів масової інформації, журналіст не повинен припускатися стилістичних помилок.

Наприклад, з майбутніми журналістами під час практичних занять у вигляді ділових ігор проводяться радіо- чи телерепортажі, передачі на злободенні теми сьогодення, інтерв'ю на соціально-політичні теми, повідомлення, присвячені темі культури мовлення тощо. Майбутні працівники реклами не тільки вчать скласти оригінальні тексти рекламних оголошень з точки зору граматики, але й демонструють невичерпний потенціал сучасної української реклами.

Висновки:

Сучасний спеціаліст повинен володіти достатнім рівнем професійної мовнокомунікативної компетенції, тобто бути здатним спілкуватися в типових умовах професійної діяльності, володіти потенціалом дидактичного курсу, репрезентувати нормативні та доступні для сприйняття навчальні тексти, бути зданим розв'язувати комунікативні завдання в ситуаціях професійної комунікації.

Використання запропонованої системи завдань та вправ для аналізу прецедентних текстів студентами нефілологічних спеціальностей дає можливість удосконалювати вміння та навички з формування дискурсивного мовлення, спрямованого на підвищення рівня комунікативних умінь і навичок як передумови виховання україномовної мислячої особистості.

Література:

1. Кучерук О. Уміння – передусім. Компетентнісний підхід до формування національно-мовної особистості. // Українська мова й література в середніх школах, гімназіях, ліцеях та колегіумах. - 2008. - № 10. - С. 18-24.

2. Українська мова за професійним спрямуванням: навч. посіб. [для студ. вищ. навч. закл.] / С. О. Караман, О. А. Копусь О. А., В. І. Тихоша та ін.; за ред. С. О. Карамана, О. А. Копусь. - К.: Літера ЛТД, 2013. - 544 с.

3.Мозговий В.І. Українська мова у професійному спрямуванні. Модульний курс. Видання 3-є, перероблене та доповнене. Навчальний посібник.-К.: Центр учбової літератури, 2008.-592.

4.Шевчук С.В. Українське ділове мовлення. Навч.посібник.-К.:Літера,2000.-480.

Домашня адреса:

м.Київ -213,вул. Прирічна, буд. 17., кв. 337, тел.. 413-12-09, моб.0973421950;

аmail:wenera_alex@triolan.net.ua

Валентина Александрова,
старший викладач кафедри української мови
Київського університету імені Бориса Грінченка